

Fragmenti Parmenidova djela

Preveo Dubravko Škiljan

(Napomenu i bilješke dodao Damir Barbarić)

Napomena:

Hrvatski prijevod Dubravka Škiljana preuzet je iz prijevoda Dielsova djela *Die Fragmente der Vorsokratiker* u izdanju Walthera Kranza: Hermann Diels, *Predsokratovci. Fragmenti*, I svezak, Zagreb, 1983, str. 206-216. Prijevod je u potpunosti neizmijenjen, osim što je uklonjena akcentuacija, koja – smatramo – više opterećuje traganje za *filozofijskim* smislom teksta no što mu pridonosi, kao uostalom možda već i sam prejevavajući pristup. U bilješkama, koje smo dodali samo tamo gdje se činilo najpotrebnije i bez pretenzije na inače poželjnu iscrpnost, upozoreno je na krupnije filološke dileme glede različitih mogućih varijanti čitanja originalnog teksta i samo je uzgredno na nekoliko mjesta komentirana poneka pojedinost prijevoda.

Fr. 1 Kobile koje me nose, dokle god srce mi žudi,
vukle su kad su me boginje¹ povele na put glasovit
s onu što stranu svih naselja² nosi čovjeka znalca.
Njime bjeh nošen: njim su me nosile kobile mudre,
vukle su kola, dok su ih djevojke vodile putem.
Uglavljena osovina puštaše pištave zvuke,
žareći (sva se) (jer dva su je hitra vrtjela točka
s jedne i s druge strane) kada su Helija kćeri,
ostaviv nastambu Noći, hitale (mene) da prate
u susret svjetlu, skinuvši s glava rukama vela.
Ondje su dveri (što vode) na putove Noći i Dana,
i njih omeđuje nadvratak zajedno s kamenim pragom;
sama su (vrata) eterska, u njima velika krila;
Dike s kaznama mnogim drži im ključeve dvojne.
Njoj se obrate djevojke riječima blagim i vješto
(nju) nagovore da im zasun što zatvara čvrsto
smakne okretno s dveri; poletjevši, njihova krila
širom se otvore, okrenu sasvim u suprotnom smjeru

¹ Dielsovo δαίμονες je od njega prihvaćena konjektura Steina i Willamowitza, dok rukopisi imaju δαίμονος. Većina izdavača nakon Dielsa (izuzetak je Riezler) zadržava izvornu rukopisnu verziju, razumijevajući δαίμονος kao genitivus poss. u smislu „boginji pripadan put”. Npr. Bormann: „der von der Gottheit festgesetzte Weg”.

² Gotovo svi izdavači zadržavaju Dielsovo πάντ' ἄστη, navodno čitanje jednoga rukopisa, dok svi ostali rukopisi imaju besmislene varijante πάντ' ἄτη, odnosno πάντ' ἄτη, odnosno πάντα τῆ. No, Coxon je ustanovio da je od Dielsa prihvaćeno čitanje pogreška Sextova izdavača Mutschmanna, tako da preostaje samo pokušati novu konjeksiju, kojih je i dosad bilo bezbroj. Sam Coxon odlučuje se za Heyneovu: ἄ<ν>τη<ν>, te prevodi dotični ulomak „through every stage straight onwards”.

uglavljene stožere, cijele od mjedi i koje snažno su držali šiljci i klinovi. Upravo kroz njih ravno su djevojke vodile cestom kola i konje. Primi me boginja naklono, desnu (mi) uhvati ruku svojom rukom i riječ mi ovako progovori, reče: „Mladiću kojega prate besmrtni (ovi) vozači, kojega kobile nose dok prilaziš mojemu domu, zdravo, jer nije te pogubna sudbina nagnala ici ovim putem (daleko je izvan ljudskih putanja), nego pravda i pravednost. Potrebno sve je da spoznaš – lijepo zaokružene³ Istine sigurno srce, a i dokazâ istine lišena smrtnikâ mnijenja. Ipak, naučit ćeš⁴ i to kako je mišljenja takva nužno ispitati brižljivo posve kroz sve u svemu.⁵

Fr. 2 Hajde, kazat ću, a ti slušaj, zapamti riječi, koji su samo zamislivi istraživanja puti: prema jednome bitak jest a nebitka nema –

³ Diels i dio ostalih izdavača prihvaćaju Simplikijevu verziju εὐκυκλέος, no Deichgräber, Mansfeld, Heitsch i Coxon opredjeljuju se za εὐπειθέος („vrlo uvjerljive”), kako imaju Plutarh, Sextus, Klement, Diogen Laertije.

⁴ Svi se izdavači drže Dielsova prihvaćanja lekcije μαθήσει, odbijajući drugu postojeću: μυθήσομαι („reći ću”).

⁵ Teško da ovdje prijevod pogađa smisao originalnoga teksta. Smisao je ove izuzetno mnogo diskutirane i još ne usuglašeno protumačene rečenice otprilike ovakav (usp. H. Schwabl, Sein und Doxa bei Parmenides, *Wiener Studien* 66, 1953, str. 50-75; sada u: *Um die Begriffswelt der Vorsokratiker*, str. 402): „Ali opet ćeš naučiti i to da su ona mnijenjem prihvaćena morala mnijenjem prihvatljiva biti, kad (već) sve kroz sve prožimaju.”

staza je (to) uvjerenja (/koja/ Istinu slijedi);
prema drugome nebitak jest i nužno postoji –
to je, kažem ti, sasvim nespoznatljiva staza:
ne možeš spoznati ono što nije (jer moguće nije)
niti izreći.

Fr. 3 ... jer isto je misliti (kao) i biti.

Fr. 4 Gledaj: što izmiče umu stalno je prisutno u njem;
neće on, naime, odvajati biće od veze s bićem
niti (kad je) rasuto posvud po kozmosu cijelom
niti (u jedno) zbito.

Fr. 5 Jer nije mi važno
gdje ću da počnem: opet ću natrag onamo doći.

Fr. 6 Nužno je reći i misliti: postoji biće. Dok bitak
postoji, ništa ne postoji – promisli, nalažem, o tom.
S puta te takva istraživanja <odvraćam>⁶ prvo,
zatim i s onoga kojim ljudi što ne znaju ništa
lutaju dvoglavi. Naime, vodi im um što tumara
smutnja u njihovim grudima; oni se nositi daju,
gluhi i slijepi, zbunjeni, bez rasuđivanja rulja,
koji smatraju da su bitak i nebitak isto
(ali) i neisto; (za njih) u svemu je povratna staza.

⁶ <εἴργω> je umetak Dielsov, prihvaćen od svih potonjih izdavača. Između ovog i sljedećeg retka pretpostavlja Tarán lakunu, što prihvaća i Heitsch.

Fr. 7,8 Nikada neće nadvladati to da nebiće jeste;
od toga puta istraživanja razum odvрати,
neka te navika s mnogo iskustva tim putem ne nagna
da bez pogleda upravljáš oči, zaglušen sluh i
jezik, nego prosudi mišlju prijeporni dokaz
koji ti iznosim. Jedino opis⁷ preostaje puta
prema kom (biće) postoji. Na njemu vrlo su mnogi
znaci da je nenastalo i neuništivo biće,
jer je cjelovito (ono)⁸, nepomično, bez završetka⁹;
niti je bilo niti će biti, čitavo sad je,
jedno, neprekidno. Kakav ćeš tražiti nastanak njemu?
Kako se, odakle razvilo? Da je iz nebića, neću
dati da kažeš ni misliš: ni misliti, naime, ni reći
ne smiješ da nebiće jest. Jer, da se iz ničega rodi,
koja bi nužda ga, kasnije ili prije, potakla?

⁷ Svi su se izdavači složili s Dielsovим prihvaćanjem Simplikijeve lekcije *μῦθος* namjesto Sekstova *θυμός*. Hrvatski prijevod „opis” za *μῦθος* na ovome mjestu svakako je diskutabilan.

⁸ Diels preuzima lekciju Plutarha *ἔστι γὰρ οὐλομελές* (Proklo ima samo *οὐλομελές*), koja nije baš najuvjerljivija među svim ponuđenima. Većina izdavača se odlučuje ili za *οὔλον μουνογενές* (Bormann dodatno odvaja riječi zarezom) Klementa, Simplikija, Filopona i jednog rukopisa Euzebija ili pak za *μοῦνον μουνογενές*, kako imaju Pseudo-Plutarh, dva rukopisa Euzebija i Teodoretos. Dakle: ili (1) „cijelo jednorodno”, odnosno „cijelo, jednorodno”, ili pak (2) „jedino jednorodno”.

⁹ Diels prihvaća Simplikijevu najčešće navođenu lekciju *ἡδ' ἀτέλειον*, što preuzima i većina izdavača, premda je u tradiciji teksta češća varijanta *ἡδ' ἀγένητον* (Simplikije na jednome mjestu, Klement, Euzebije, Teodoretos, Plutarh, Pseudo-Plutarh, Filopon, Proklo). U neprilici sadržajne i smislene naravi, Brandis je bio konjicirao *οὐδ' ἀτέλειον*, što prihvaća i Hölscher. Owen pak predlaže *ἡδὲ τέλειον*, a Tarán *ἡδὲ τελεστόν*.

Tako je nužno sasvim da jeste ili da nije.
Nikada dokaza moć iz nebića¹⁰ pristati neće
da se što rađa do nebiće. Stog, ne popustivši negve,
ne dade Dike da nastane niti da propadne (biće)
nego (ga čvrsto) drži; a odluka o tom je ova:
jest ili nije. Odlučeno je – kako je nužno –
da se napušta put nezamisliv i neizreciv
(istinit nije), a drži se zbiljskog i pravog puta.
Kako bi moglo propasti biće¹¹? Nastati kako?
Ako je nastalo, ako (tek) nastaje, (tad) ne postoji.
Tako se ugasnu nastanak, ne zna se (tako) za propast.
Nije ni djeljivo jer je cijelo jednako (sebi),
ničega nema više da njemu okupljanje priječi
niti manje, već cijelo puno sasvim je bića.
I neprekidno sve je, jer prianja biće uz biće.
Uz to je nepokretno u međama golemih veza
bez početka i kraja: daleko su izgnani jako
propast i nastanak – otjera (njih) nepobitan dokaz.
Isto i u istom ostaje, počiva sâmo po sebi;
na mjestu stalno ostaje tako, jer moćna ga Nužnost

¹⁰ Dielsovo čitanje ἐκ μὴ ἐόντος, oslonjeno na Simplikija, nije prihvaćeno od svih izdavača. Slijede ga npr. Riezler, Heitsch i Coxon, dok Bormann, slijedeći Karstena, čita ἐκ τοῦ ἐόντος, Hölscher ἐκ δὴ ἐόντος, a Brandis ἐκ γε τοῦ ὄντος.

¹¹ Ovdje Kranz preuzima emendaciju Karstena i Steina ἔπειτ' ἀπόλοιτο ἐόν, dok je Diels izvorno bio zadržao Simplikijevu verziju u svim rukopisima ἔπειτα πέλοι τὸ ἐόν. Takvo čitanje nakon Dielsa zadržavaju i Bormann i Coxon, te prevode otprilike u smislu: „kako bi ubuduće moglo biti biće?”

drži u vezama međe što ga okružuje (sasvim).
 Zbog toga ne smije biće beskonačno da bude:
 tako mu ne treba ništa, onako bi trebalo svega.¹²
 Isto je misliti (kao) i ono o čemu se misli;
 nećeš, naime, bez bića u kojem je (to) izrečeno
 pronaći mišljenje: drugoga nema¹³ niti će biti
 ičega osim bića – okovala ga Moira
 nepokretno i cijelo da bude. Sve što su ljudi
 nazvali, s vjerom da istinu vide, tek pusto je ime¹⁴:
 nastanak (kao) i propast, nebitak (kao) i bitak,
 promjena mjesta (kao) i mijena blistavih boja.
 A jer ima krajnju granicu, sa svih je strana
 konačno, nalik na masu lijepe okrugle kugle,
 posvud od središta jednako daleko: potreba nema
 ovdje i ondje da bude što veće ili što manje.
 Nebića nema koje bi priječilo suvislost njemu,
 nema ni bića koje bi bilo tu više a tamo

¹² Svi rukopisi imaju ovdje $\mu\eta\ \epsilon\acute{o}\nu\ \delta'\ \acute{\alpha}\nu\ \pi\alpha\nu\tau\acute{o}\varsigma\ \epsilon\delta\epsilon\iota\tau\omicron$ Diels-Kranz prihvaćaju uz rezervu Bergkov prijedlog da se ukloni $\mu\eta$, te ostavljaju riječ u uglatoj zagradi. Gornji je prijevod očito načinjen prema toj sugestiji, premda i tada nije na ovome mjestu dostatno precizan. Hölscher i Coxon slijede tekst rukopisa, što dakako daje sasvim različito razumijevanje i prijevod.

¹³ Simplikije ima dvije različite varijante ovoga teksta. (1) $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}\nu\ \gamma\acute{\alpha}\rho$, koju je prihvatio Diels te za njim gotovo svi izdavači, te (2) $\omicron\upsilon\delta'\ \epsilon\iota\ \chi\rho\acute{o}\nu\omicron\varsigma$, koja ostaje posve nerazumljiva. Jedini je od novijih izdavača Coxon prihvatio tu verziju teksta, uz manju preinaku, čitajući $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}\ \chi\rho\acute{o}\nu\omicron\varsigma$, te prevodeći „and time is not”.

¹⁴ Diels ovdje prihvaća jednu od dviju verzija Simplikijeva teksta, naime $\acute{o}\nu\omicron\mu(\alpha)\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\alpha\iota$, u čemu ga slijede skoro svi izdavači. Hölscher pak, kao i Woodbury i Mourelatos, ima drugu Simplikijevu varijantu $\acute{o}\nu\omicron\mu\alpha\sigma\tau\alpha\iota$, prevodeći „tome je sve ono pripisano...”.

manje od bića, jer sve neokrnjeno postoji:
sebi odasvud isto, jednako doseže međe.
S tim ti o istini pouzdan govor i misao (svoju)
svršavam. Odsada slušaj mnijenja smrtnikâ (ljudi)
pa ćeš čuti moje riječi o poretku lažnom.
Njihov je nazor da dvama oblicima ime se daje –
jednome od njih ne treba ono (zalutali tu su).
Lik im razlučiše oprečno, suprotne značajke svakom
od njih pridaše: ovdje je plamen eterski ognja,
blag i veoma lagan, sebi istovetan svuda,
no neistovetan s drugim; ondje je sušta suprotnost:
mrkla noć, a njezin je lik i zbijen i težak.
Poredak iznosim taj ti što suvislim čini se posve,
zato da nikad se ne daš zavesti smrtnikâ stavom.

Fr. 9 No kad sve je nazvano (imenom) svjetla i noći,
pa je po vlastitim silama (nazvano) ovo i ono,
jednako puno je svjetla sve i nevidljive noći,
u istom razmjeru, izvan obojega ničega nema.

Fr. 10 (Tako) ćeš etersku prirodu i sva u eteru zvijezda
pronići, kao i razorni učinak svjetlosti čiste
blistava Sunca, i odakle (sve) su nastale (zvijezde),
čut ćeš o učinku, prirodi Mjeseca putanje kružne
s okruglim očima, o Nebu uokrug saznat ćeš isto
odakle nastaje i kako ga vodi i okova Nužnost
da bi zvijezda držalo međe.

- Fr. 11 ... kako su Zemlja, Sunce i Mjesec,
i sveobuhvatni eter i mliječna staza,
najudaljeniji Olimp, te topla zvjezdana snaga
stali da postaju.
- Fr. 12 (Prsteni) uži nemiješane puni su vatre,
slijedeći puni su noći, gdje dio plamena struji;
u sredini je boginja koja upravlja svima.
Potpuno, naime, rađanjem mrskim i parenjem vlada,
šalje na parenje mužjaku ženku, i suprotno opet
mužjaka ženki.
- Fr. 13 Najprije Erosa od svih bogova izmisli ona.
- Fr. 14 zajmljeno svjetlo, noćna luč što obilazi Zemlju
- Fr. 15 okrećući se stalno prema zrakama Sunca
- Fr. 16 Kao što u svakog udovi, smiješani, lutaju mnogo,
tako i um se u ljudima javlja; jer isto za ljude,
za sve i svakog (čovjeka sasvim) je ono što misli
priroda udova: misao naime je pretežni dio.
- Fr. 17 Zdesna dječake, slijeva opet djevojčice...
- Fr. 18 Kad muškarac i žena pomiješaju ljubavne klice,
djelatna sila u žilama stvara iz različne krvi,
držeci (pravi) omjer, dobro građena tijela.
Ako bi sile, kad smiješa se sjeme, došle u sukob,

pa u smiješanu tijelu ne bi se slile u jednu,
strašno bi dvojnim sjemenom škodile spolu što niče.

Fr. 19 Tako su nastale (stvari) – po mnijenju –, i sada su (takve),
te i ubuduće rast će i iščezavati (zatim);
a svakoj od njih su ljudi nadjeli posebno ime.”